

บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

ชื่อเรื่อง : ถอดรื้อมายาคติ
ผู้เรียบเรียง : กฤษฎา ศุภวรรธนะกุล
ปีที่พิมพ์ : 2557
สำนักพิมพ์ : ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง
จำนวน : 207 หน้า

ปาไลตา ผลประดับเพชร / Palita Ponpradubpet¹

ประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ที่กำลังร้อนแรงอยู่ในปัจจุบันนอกเหนือไปจากกระแสรัฐประหาร หนีไม่พ้นกระแสต่อต้านคัดค้านผลการประกวดมิสยูนิเวิร์สไทยแลนด์ 2014 ซึ่งผู้ชนะเวทีการประกวดนี้ คือ “น้องฝ้าย” เสียงวิพากษ์วิจารณ์ความงามของนางงามหลังประกาศผลการตัดสินกว้างขวางและใหญ่โตมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา ประเด็นหลักที่ถูกพูดถึงคือรูปร่าง เธอถูกกันด่าไปในทิศทางเดียวกันว่า อ้วน เผละ ย้วย ไม่ ‘เฟิร์ม’ ต้นขาใหญ่ ลำ และอีกสารพัดคำบรรยายรูปร่างของเธอในแง่ลบและอีกประเด็น คือ ความประพฤติ มีการขูดคู้ยประวัติการสนทนา การโพสต์ข้อความทางโซเชียลมีเดียของเธอที่ถูกจัดว่า “หยาบคาย” ไม่เหมาะสม รวมถึงการนำภาพการสูบบุหรี่มาตีแผ่และวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างดุเดือดทั้งยังถูกนำไปเปรียบเทียบกับนางงามตำแหน่งรองลงไปที่มีคุณสมบัตินางงามมากกว่าอีกด้วย

สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ สะท้อนความคิดหลักของคนไทยอย่างน้อยสองประการ คือ หนึ่ง-รูปลักษณ์ของผู้หญิงที่พึงประสงค์คือ รูปร่างอ้วนแอ้น เหวบาง ขาลีเก้ ไม่มีไขมันส่วนเกิน ฯลฯ สอง-ผู้หญิงต้องเรียบร้อย อ่อนหวาน พุดจาไพเราะ เวทีนางงามคือพื้นที่ของผู้หญิงที่มีคุณสมบัติข้างต้นเท่านั้น ฉะนั้น “น้องฝ้าย” ผู้ซึ่งถูกประเมินคุณค่าจากสังคมว่าผิดแผกไปจากลักษณะดังกล่าว จึงต้องถูกคัดค้าน ต่อต้าน ขับไล่ไสส่งเพื่อแหวกพื้นที่ให้กับ “สาวงาม” ที่สังคมตัดสินคุณค่าแล้วว่าสอดคล้องกับนางงามในอุดมคติมากกว่า

แล้วใครกำหนดว่าอะไร “งาม” อะไร “ไม่งาม” นำไปสู่การตั้งคำถามที่คลาสสิกคำถามหนึ่งว่า “ความงาม” คืออะไร แท้จริงแล้ว “ความงาม” ได้ถูกสร้างขึ้นตามที่มนุษย์จินตนาการไปเองเท่านั้น และก็

¹ อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ไม่ได้เกิดขึ้นภายในวันสองวัน แต่มันได้ถูกผลิต ผลิตซ้ำ และเราก็ยอมศิโรราบให้กับจินตนาการนั้นๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลพวงมาจากสิ่งที่โรลองด์ บาร์ตส์ นักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศสเรียกมันว่า “มายาคติ” ทั้งสิ้น คำว่า “มายาคติ” (myth) นพพร ประชากุล (2555 : 4) ได้ให้ความหมายไว้ในคำนำเสนอบทแปล ของหนังสือแปล “มายาคติ” (วรรณพิมล อังคศิริสรพ. 2555 : 4) ไว้ว่า

“มายาคติ (myth) หมายถึง การสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ หรืออาจกล่าวให้ถึงที่สุดได้ว่าเป็นกระบวนการของการหลงให้หลงอย่างหนึ่ง แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า มายาคติเป็นการโกหกหลอกลวงแบบปั่นน้ำเป็นตัว หรือการโฆษณาชวนเชื่อที่บิดเบือนข้อเท็จจริง มายาคตินั้นมิได้ปิดบังอำพรางสิ่งใดทั้งสิ้น ทุกอย่างปรากฏต่อหน้าต่อตาเราอย่างเปิดเผย แต่เราต่างหากที่คุ้นเคยกับมันเสียจนไม่ทันสังเกตเห็นว่ามันเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม เรานั้นเองที่ “หลง” คิดไปว่าค่านิยมที่เรายึดถืออยู่นั้นเป็นธรรมชาติ หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก”

นอกเหนือไปจากมายาคติความงาม มายาคติว่าด้วยความเป็นหญิงไทย ยังมีมายาคติอีกหลายชุดที่ปกคลุมวิถีคิด วิถีปฏิบัติของผู้คนในสังคมที่ทรงพลังไปไม่น้อยกว่ามายาคติความงาม ไม่แน่ว่าอาจรุนแรงเสียยิ่งกว่า หนังสือ “ถอดรื้อมายาคติ” เล่มนี้จะช่วยเปิดเปลือยความคิดเกี่ยวกับสรรพสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าเรา ไม่ว่าจะเป็น ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ระบบศีลธรรม วิทยาศาสตร์ ฯลฯ ว่าแท้จริงแล้วสิ่งนั้น ๆ เป็นความจริงที่เป็นธรรมชาติ “ไร้เดียงสา” หรือคือ “มายา” ที่เรา ๆ ท่าน ๆ คุ้นเคยเสียจนไม่ทันได้ระวังตัวว่านี่คือสิ่งที่ถูกสถาปนาขึ้นทั้งสิ้น ถ้าหนังสือเล่มนี้ทำสำเร็จ ผู้อ่านอาจจะได้ตระหนักรู้เท่าทันมายาคติอีกหลายๆ ชุด มิเพียงเฉพาะมายาคติที่ถูกถอดรื้อ ณ ที่นี้เท่านั้น

กฤษฎา ศุภวรรณกุล เรียบเรียงหนังสือนี้จากคำบรรยายในชั้นเรียนของโรงเรียนนักข่าว TCUI โดยผู้ทรงคุณวุฒิเรื่องต่างๆ 7 หัวข้อที่เป็นแก่นแกนของมายาคติในสังคมไทยโดยสรุปประเด็นเนื้อหาที่สำคัญ ๆ ของแต่ละเรื่องไว้ อันประกอบไปด้วย ปฐมนิเทศว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย โดย ศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ มายาคติว่าด้วยชาติ โดย ดร. เสกสรรค์ ประเสริฐกุล มายาคติว่าด้วยความยุติธรรม โดย รศ. ดร. วรเจตน์ ภาคีรัตน์ มายาคติว่าด้วยระบบศีลธรรม โดย วิจักขณ์ พานิช มายาคติว่าด้วยวิทยาศาสตร์ สุขภาพและการแพทย์ โดย ดร.นพ. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ มายาคติว่าด้วยสถาบันกษัตริย์ โดย ศ.ดร. ชงชัย วินิจจะกุล และ มายาคติว่าด้วยสื่อ โดย สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี

หัวข้อแรก **ปฐมนิเทศว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย** โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ ถอดรื้อมายาคติให้เห็นว่าสังคมไทย ไม่ใช่สังคมเกษตรเช่นอดีตอีกต่อไปแล้ว การนิยามภาพสังคมไทยในแบบฉบับของ “มนต์รักลูกทุ่ง” คือการแข่งชิงจินตนาการและเพิกเฉยไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่ทั้งลึกและกว้างของสังคมไทย ถึงแม้ประเทศไทยจะมีประชากรอยู่ในภาคเกษตรกรรมเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศ แต่ประเทศไทยไม่ใช่ประเทศยากจนอีกต่อไปแล้วตั้งแต่เราเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเมื่อหลายสิบปีก่อนได้ช่วยขยับฐานะทางเศรษฐกิจของไทยให้เติบโตขึ้น เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลาง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นประเทศของชนชั้นกลางก็ว่าได้ การผงาดขึ้นของคนเหล่านี้ส่งอิทธิพลต่อมิติทางสังคมและการเมือง ทั้งหมดนั้น นิธิ ต้องการทำให้มองเห็นและเข้าใจความเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะให้ตระหนักว่า มีบางสิ่งซ่อนเร้นอยู่ใต้กระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ เมื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงได้ ย่อมเข้าใจสังคมไทยได้ดีขึ้น อันจะนำไปสู่การถอดรื้อมายาคติชุดอื่นๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยได้

หัวข้อที่สอง **มายาคติว่าด้วยชาติ** โดย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล คำถามที่น่าจะเป็นคำถามหลักของมายาคติชุดนี้ก็คือ “ชาติ” คืออะไร หรือความเป็น “ชาติ” มีอยู่จริงหรือ เสกสรรค์ จำแนกชุดความคิดเกี่ยวกับ “ชาติ” ของคนไทยออกเป็น 3 ชุด ได้แก่ ประวัติศาสตร์แห่งชาติ อัตลักษณ์แห่งชาติ และผลประโยชน์แห่งชาติ ในประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ เสกสรรค์ เสนอความคิดว่า คนไทยมีจินตภาพเกี่ยวกับ “ชาติไทย” ที่ไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ คนไทยเอาจมมองความคิดเกี่ยวกับ “รัฐไทยสมัยใหม่” ไปทำความเข้าใจ “รัฐไทยโบราณ” จนมองเห็นการที่พม่าเผาทำลายบ้านเมืองครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาเท่ากับการรุกรานผืนแผ่นดิน “ไทย” ซึ่งจริงๆ แล้วมิได้เป็นเช่นนั้น สยามในฐานะ “รัฐชาติ” ยังไม่ถึงกำเนิดเสียด้วยซ้ำ และ “รัฐอยุธยา” ซึ่งเป็นรัฐโบราณก็แตกต่างจาก “รัฐไทย” คือมิได้มีพรมแดนชัดเจน และไม่มีทางรู้ว่าอาณาจักรของตนครอบคลุมพื้นที่กี่ตารางกิโลเมตร ยิ่งห่างจากศูนย์กลางอำนาจใหญ่เท่าไร อำนาจก็ยิ่งลดลงเท่านั้น จนกระทั่งการแผ่ขยายของอาณานิคมตะวันตก จึงได้มีความคิดที่ยึดถือพรมแดนที่ตายตัวพื้นที่ส่วนใหญ่ที่สยามเสียไปก็คือดินแดนประเทศราชที่เคยยอมเป็น “ลูกน้อง” อย่างหัวเมืองมลายู ลาว รัฐฉาน ฯลฯ ฉะนั้น ความคิดที่ว่า “ไทย” เสียดินแดนให้กับนักล่าอาณานิคมจำนวนหลายแสนตารางกิโลเมตรนั้น จึงเป็นจินตนาการที่บิดเบี้ยว ไม่ตรงตามข้อเท็จจริง

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์แห่งชาติ เสกสรรค์ อธิบายว่า ชนชาติต่างๆ ในดินแดนไทยมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย อยู่ๆ ถูกรัฐชาติไทยเหมารวมว่าทุกคนทุกชาติพันธุ์ คือคนไทย อัตลักษณ์ไทยจึงมีปัญหา มาตั้งแต่แรก แต่รัฐก็ไม่เป็นทางเลือกอื่นเพราะต้องควบคุมสังคมจึงจำเป็นต้องบ่มเพาะความเป็นไทยที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมา ดัดแปลงจิตสำนึกให้ทุกคนมีความรู้สึกร่วมชาติเดียวกันเสกสรรค์ ให้มุมมองอย่างแหลมคมว่า ใครในประเทศนี้ก็ตามที่ประพาดิตนไม่เป็นไปตามนิยาม “ความเป็นไทย” ที่รัฐประดิษฐ์ขึ้น เขาคอนนั้นก็

จะถูกคัดออกจากการเป็นพลเมืองไทยทันทีซึ่งหนึ่งในนิยามความเป็นไทยนั้นก็คือการรักดีต่อ “เจ้า” จึงไม่แปลกที่ “คนเสื้อแดง” ได้ถูกทำให้เป็น “คนนอก”

ส่วนประเด็นเกี่ยวกับผลประโยชน์แห่งชาติ เสกสรรค์ อธิบายว่า ในยุคหนึ่งรัฐเอาคำว่าผลประโยชน์แห่งชาติมาบังหน้า สร้างความชอบธรรมในการกำหนดนโยบายที่ชูตรีตชูดเนื้อคนยากคนจนในสังคมไทย แต่ในยุคโลกาภิวัตน์-ยุคไร้พรมแดน รัฐในสายตาของประชาชนไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกต่อไป ไม่มีผลประโยชน์แห่งชาติร่วมกันเป็นก้อนเดียว มีแต่ความคิดเรื่องผลประโยชน์ของตน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องบริหารความชอบธรรมอย่างทั่วหน้า ไม่เฉพาะพลเมืองไทยเท่านั้น หากรวมถึงทุกคนทุกเชื้อชาติในระบบเศรษฐกิจไทย

หัวข้อที่สามมาคาดคิดว่าด้วยความยุติธรรม โดย วรเจตน์ ภาคีรัตน์ คำถามสำคัญของการถอดรื้อมาคาดคิดชุดนี้ หนีไม่พ้นคำถามที่ว่า ความยุติธรรมคืออะไร? ซึ่งเป็นคำถามที่ยังไม่มีคำตอบชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนี้ วรเจตน์ จึงตั้งคำถามที่สำคัญต่อมาว่า เมื่อเรายังมีอาจให้คำตอบที่ดีที่สุดแล้วเหตุใด กฎหมายจึงสถาปนาตนเองว่าเป็นเครื่องมือไปสู่ความยุติธรรมวรเจตน์ กล่าวถึงสองแนวคิด ได้แก่ ธรรมชาตินิยม และปฏิฐานนิยม ที่มีมุมมองเกี่ยวกับความยุติธรรมและกฎหมายว่า แนวคิดแรกมองว่า ต้องออกกฎหมายให้สอดคล้องกับความยุติธรรมอันเป็นคุณค่าสากลที่ดำรงคู่โลกอยู่ก่อนแล้ว การที่มนุษย์รู้ว่าอะไรผิดหรือถูก มีค่ามากกว่าที่กฎหมายบอก ส่วนแนวคิดหลังมองว่ากฎหมายคือสิ่งที่สังคมเห็นพ้องต้องกันว่าจะนำไปสู่ความสงบปกติสุข ไม่จำเป็นต้องยึดติดกับความยุติธรรมซึ่งเป็นอุดมคติ และจะอ้างสิ่งเหนือกฎหมายไม่ได้ ทั้งสองแนวคิดนี้ล้วนมีจุดอ่อนและจุดแข็งทั้งสิ้นคำถามคือ เราควรเชื่อแบบไหน สำหรับมุมมองของ วรเจตน์ คำตอบคือ ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ถ้ากฎหมายนั้น “ชอบธรรม”

ในประเด็นนี้ จึงเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องถามย้อนกลับไปอีกว่าแล้วความชอบธรรมนั้น คืออะไร แล้วถ้ากฎหมายไม่ชอบธรรม หรือไม่ยุติธรรม ผู้อยู่ภายใต้กฎหมายทำอะไรได้บ้าง ปัญหาที่ วรเจตน์ มีคำตอบ 2 แนวทาง คือ ไม่สามารถทำอะไรได้เลย กับ ปฏิเสธกฎหมาย- “อารยะขัดขืน” (Civil Disobedience)

แล้วกฎหมายควรมีอาณาเขตครอบคลุมแค่ไหน ? บางครั้งกฎหมายรุกร้าความเป็นมนุษย์บุุชชุนมากเกินไปหรือไม่ ? นี่ก็เป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจสำหรับมาคาดคิดชุดนี้ วรเจตน์ ใช้คำว่า กฎหมายจะเข้ามาจัดการกับกิเลสหรือความต้องการของมนุษย์ได้หรือไม่ กล่าวให้ถึงที่สุดก็คือ กฎหมายควรมีสื่อธิ ห้ามการค้าบริการ ห้ามจำหน่ายสุราในวันสำคัญทางศาสนา ฯลฯ ซึ่งในแง่หนึ่งสามารถมองได้ว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคลหรือไม่ ถ้าหากมีข้อถกเถียงว่ากฎหมายควรผดุงศีลธรรมมิให้สังคมเสื่อมทราม คำถามต่อมาคือ แล้วการ

บังคับสวมหมวกนิรภัย เกี่ยวข้องกับศีลธรรมอย่างไร ประเด็นนี้ วรเจตน์ กล่าวว่า กฎหมายต้องชี้หน้าหนัก และชัดเจนในวัตถุประสงค์ และมีมาตรการที่พอเหตุพอดุจ มิเช่นนั้น จะกลายเป็นกฎหมายที่รับใช้รัฐศาสนา ไม่ต่างอะไรกับออกกฎหมายให้คนบรรลุนิพพาน หรือรัฐเผด็จการที่ชี้หน้าสั่งการเบ็ดเสร็จว่าคนในรัฐต้องประพฤติปฏิบัติแบบใด

สุดท้าย วรเจตน์ ทิ้งท้ายว่ากฎหมายไม่ได้อุบัติมาจากความว่างเปล่า แต่กฎหมายคือตัวอักษรที่อาศัยการตีความของนักกฎหมาย ซึ่งถ้าจะกล่าวอย่างถึงที่สุด คืออำนาจการตีความกฎหมายรุนแรงยิ่งกว่าอำนาจปืน การเขียนกฎหมายที่ใช้ดุลยพินิจของผู้ใช้กฎหมายให้น้อยที่สุด ทำได้ไม่ง่าย และการตีความกฎหมายของบุคคลที่ต่างกัน ยิ่งด้วยระบอบต่าง ยิ่งไม่มีวันเหมือนกัน ฉะนั้นแล้ว เมื่อกฎหมายอ้างตนว่าเป็นเครื่องมือไปสู่ความยุติธรรม ทั้งๆ ที่ยังไม่สามารถหาคำอธิบายคำว่า “ยุติธรรม” ได้ ความยุติธรรมในเชิงกฎหมายจะมีหน้าตาเป็นอย่างไร

หัวข้อที่สืมาyacคิดว่าด้วยระบบศีลธรรม โดย วิจักขณ์ พานิช ข้อใหญ่ใจความของวิจักข์คือการบอกว่าศีลธรรมไปกันไม่ได้กับสังคมสมัยใหม่คำสอนของศาสนาที่กำหนดว่าอะไร “ดี” อะไร “เลว” ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการคงอยู่ของอำนาจรัฐ รัฐใช้คำสอนศาสนามาแอบอ้างในการจัดระเบียบสังคม ทั้งๆ ที่สังคมปัจจุบัน หรือสังคมสมัยใหม่ ต่างจากสังคมโบราณมาไกลโขแล้ว

สังคมโบราณ และสังคมสมัยใหม่คืออะไร ? วิจักขณ์ อ้างว่าเส้นแบ่งของสองโลกนี้คือ ความเชื่อและความไม่เชื่อใน “ความจริงสูงสุด” สังคมสมัยใหม่ไม่เชื่อว่ามีความจริงเพียงหนึ่งเดียว หากแต่เชื่อในความหลากหลายของปัจเจกซึ่งย่อมต้องมีความจริงมากกว่าหนึ่งชุด มองในแง่สังคมไทย วิจักขณ์ กล่าวว่า มีความย้อนแย้งเกิดขึ้นเนื่องจาก ในด้านหนึ่งมีความพยายามจะเกาะยึดความดีงามสูงสุด ยึดมั่นในกรอบของศาสนา แต่ทว่าในอีกด้านหนึ่ง สังคมไทยได้เดินเข้าสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มีเสรีภาพ มีความเท่าเทียมแล้วการเอาความจริงสูงสุดมารับใช้รัฐย่อมเป็นปัญหา ทำให้มีการควบคุมโดยรัฐที่เห็นได้ชัดคือการออกกฎหมายที่ไม่สมเหตุสมผลอยู่มาก

สิ่งที่วิจักขณ์กำลังบอกก็คือ สื่อต้องทำหน้าที่เคลือบสังคมไปข้างหน้าเลิกครอบงำสังคมด้วยวิธีคิดแบบเก่าว่าศีลธรรมทางศาสนาคือคำตอบของทุกคำถาม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สื่อควรเอาตัวเองออกมาจากมายาคคิดว่าด้วยศีลธรรม เลิกหมกมุ่นอยู่กับการนำเสนอข่าวการ “ผิดศีลธรรม” อย่างการเสพยา การทะเลาะวิวาท หรือกระทั่งพระสงฆ์มีสัมพันธ์ทางเพศกับสีกา ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่ บางครั้งความผิดเหล่านี้เป็นเพียงแค่การผิดศิลปกติ แต่ก็ได้ถูกทำให้เป็นเรื่องผิด ร้ายแรง ใหญ่โต ผู้เสพยาาก็ถูกทำให้รับรู้อย่างซ้ำๆ ว่า

สิ่งเหล่านี้ชั่วช้าอย่างมหันต์ การพยายามควบคุมสังคมให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมเช่นนี้ ผลของมันจะกลายเป็นสิ่งที่วิจักษณ์ เรียกว่า “*ฮิสทีเรียทางศีลธรรม*”

ถึงกระนั้นแล้ว มิได้หมายความว่าวิจักษณ์ เป็นพวกต่อต้าน-ไร้ศาสนา เพียงแต่ต้องการให้ทุกคนมีอิสระที่จะเรียนรู้ แสวงหาความจริงในแบบของตน ซึ่งการจะเดินไปถึงจุดนั้นได้ รัฐ ต้องเลิกก้าวร้าวเรื่องศีลธรรม เลิกยึดยึดอคตุมการณ์ความตึงามสูงส่งให้สังคมจนเกินงาม เลิกวิจิคิดที่ว่าศาสนาถูกเสมอ แต่รัฐควรเข้าใจมนุษย์ในแง่ที่เป็นปัจเจกชน มีกิเลส มีดีมีชั่ว และที่สำคัญมีความคิดเป็นของตนเอง ความเข้าใจและยอมรับความเท่าเทียมกันของมนุษย์นี้ต่างหากที่จะทำให้สังคมเป็นปกติ หาใช่ศีลธรรมหรือศาสนาไม่ กล่าวให้ชัดไปกว่านั้นคือ วิจักษณ์ ปรารถนาให้ศาสนาและรัฐแยกออกจากกัน แต่ยังคงยืนยันว่ามีได้หมายจะให้รัฐไร้ศาสนา หากแต่หมายให้รัฐเล็กลงเกี่ยวกับงานด้านศาสนา เลิกสนับสนุนงบประมาณ เลิกการสอนพระพุทธศาสนา ฯลฯ เลิกวิจิคิดที่ว่าศาสนาคือความจริงอันสูงสุด เพราะศาสนาคือความเชื่อ และความเชื่อไม่ควรถูกรัฐยึดยึดให้เพราะมันไม่สอดคล้องกับจิตสำนึกแบบประชาธิปไตย กล่าวอย่างง่ายก็คือ ต้องทลายกรอบของศาสนาเพื่อออกไปเจอกับความเป็นมนุษย์นั่นเอง

หัวข้อที่ห้ามายาคติว่าด้วยวิทยาศาสตร์ สุขภาพและการแพทย์ โดย โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ วิทยาศาสตร์เป็นกลาง ปราศจากอคติ มีสถานะเป็นความจริงที่ไร้ข้อแย้ง หลากๆ คนเชื่อเช่นนั้น แต่บุคคลในแวดวงวิทยาศาสตร์เองกลับตั้งคำถามว่า จริงหรือ วิทยาศาสตร์สถาปนาตนเองว่าเป็นศาสตร์ที่เป็นจริง ถูกต้องน่าเชื่อถือ อยู่เหนือโลกทัศน์แบบอื่นๆ เพราะวิทยาศาสตร์ต้องชั่งตวงวัดได้ สรรพสิ่งใดๆ ที่วัดไม่ได้ย่อมถูกตราว่า “*ไม่เป็นวิทยาศาสตร์*” ซึ่งนอกจากจะถูกผลัดออกไปจากความน่าเชื่อถือ และซ้ำยังอาจถูกมองว่าไร้คุณค่า หรือกระทั่งว่า สิ่งนั้น ๆ ไม่มีอยู่จริงอีกด้วย วิจิคิดเช่นนี้ โกมาตร ให้ทัศนะว่า วิทยาศาสตร์นั้น “*เอนเอียง*” ตั้งแต่วิธีการมองโลกแล้ว

คู่ปรับที่ชัดเจนของวิทยาศาสตร์ที่ผ่านมาหลายยุคหลายสมัยอย่าง ไสยศาสตร์ หรือความเชื่อเรื่องภูตผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ยังคงดำรงอยู่ในลักษณะถูกกดทับ ถูกทำให้ด้อยต่ำกว่า ด้วยเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ว่ามัน “*วัดไม่ได้*” แล้วถามว่า ใครเป็นคนกำหนดว่าวิทยาศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่สูงส่งกว่าความรู้อื่นใด จนกระทั่งเบียดวิจิคิดอื่นๆ ให้ตกขอบไป ไม่เพียงเท่านั้น รัฐเอาอะไรมาเป็นเหตุผลว่าควรจัดสรรทรัพยากรสนับสนุนเฉพาะองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์เท่านั้น ทั้งๆ ที่ยังมีอะไรมาเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่าวิทยาศาสตร์คือความรู้หนึ่งเดียวที่ทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ในเชิงการแพทย์ก็เช่นกัน เหตุใดจึงมีความเชื่อว่ายิงเทคโนโลยีทางการแพทย์ก้าวหน้าเท่าใด สุขภาพของคนยิ่งดีมากขึ้นเท่านั้น ความคิดเช่นนี้ก็เป็นมายาคติ

โกมาตร มีคำถามสำคัญว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดออกจากอำนาจคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ได้ แม้จะยอมรับว่า บ่อยครั้งวิทยาศาสตร์ก็รับใช้การดำเนินชีวิตของคน แต่คำอธิบายอื่นๆ อาทิ สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ ไม่สำคัญพอที่จะท้าทายอำนาจของวิทยาศาสตร์เชี่ยวชาญ

หัวข้อที่หกมาคาดคิดว่าด้วยสถาบันกษัตริย์ โดย ธงชัย วินิจจะกุล ถ้าถามว่า คำว่า “กษัตริย์” ในที่นี้หมายถึงบุคคล หรือสถาบัน ธงชัย อธิบายว่าเราไม่สามารถแยกสองสิ่งนี้ออกจากกันได้อย่างหมดจด เวลาพูดถึงสถาบันกษัตริย์ให้มองในเชิงเครือข่ายแต่มีใช้ในความหมายว่าเครือข่ายของสถาบันกษัตริย์ แต่หมายถึงถึงตัวสถาบันกษัตริย์ที่เป็นเครือข่าย ซึ่งรวมถึงองค์พระมหากษัตริย์และบุคคลที่มีใช้ “เจ้า” อย่างองคมนตรีด้วย บุคคลในเครือข่ายนี้เป็นผู้ผลิตความคิด ความเชื่อป้อนเข้าสู่การรับรู้ของสังคม

การฉายภาพความศักดิ์สิทธิ์ ยิ่งใหญ่ของสถาบันซ้ำๆ การพูดถึงสถาบันอย่างยกย่องเชิดชู ที่หนักหน่วงและต่อเนื่อง รวมถึงการมีมาตรการควบคุมมิให้มีการล่วงละเมิดสถาบัน หากฝ่าฝืนต้องถูกลงโทษอย่างเฉียบขาด สภาวการณ์เช่นนี้ ธงชัย เรียกมันว่า “ลัทธิกษัตริย์นิยมล้นเกิน” สภาวะเยี่ยงนี้แทนที่จะเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันกษัตริย์กลับกลายเป็นตรงกันข้าม เพราะไม่สามารถแยกบุคคลออกจากสถาบันได้

ธงชัย อธิบายว่าการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันในสังคมปัจจุบันที่ไม่เคยเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางเช่นนี้ มาก่อน มิใช่ขบวนการล้มเจ้า แต่เป็นขบวนการที่แสดงปฏิริยาต่อต้าน “ลัทธิกษัตริย์นิยมล้นเกิน” ซึ่งควรมองให้เป็นเรื่องปกติ เพราะอำนาจใดๆก็ตาม ไม่มีทางที่จะดำรงอยู่โดยไม่ถูกตรวจสอบ ควบคุม จากอำนาจอื่นๆ ในสังคม อำนาจของเครือข่ายสถาบันก็เช่นกัน ในยุคหนึ่งทหารคือผู้ตรวจสอบ ถ้าถามว่าในยุคนี้ใครคืออำนาจที่มาตรตรวจสอบ คำตอบก็คืออย่างที่เรารู้ ท่านๆ ทราบกันว่า ปัจจุบันมีขบวนการวิพากษ์สถาบัน แสดงตัวขึ้นอย่างที่ไม่เคยเป็นเช่นนี้มาก่อน หรือยิ่งไปกว่านั้นในอนาคตอาจมีความเป็นไปได้ว่า ระบบทุนนิยมจะก็รับบทบาทผู้ตรวจสอบนี้แทนถ้าสถาบันแปรตัวเองเป็นสินค้าให้สาธารณชนบริโภค ธงชัย สรุปว่าฝ่ายไหนจะตรวจสอบก็ช่าง แต่สำคัญที่สถาบันต้องให้ตรวจสอบได้ และสถาบันต้องทำหน้าที่ของสถาบันคือเป็นประมุขของรัฐเท่านั้น และอยู่ให้พ้นจากการเมือง

หัวข้อที่เจ็ดมาคาดคิดว่าด้วยสื่อ โดย สุกฤษณ์ กาญจนขุนตี อุทิศดีสื่อมวลชนคือ ความเป็นอิสระจากอิทธิพล แต่ สุกฤษณ์ กล่าวว่าในความเป็นจริงไม่มีทางเป็นเช่นนั้น สื่อบางสื่อติดป้ายชัดเจนว่าสังกัดสื่ใด หรืออย่างน้อยที่สุด ผู้เขียนข่าวย่อมสอดแทรกความคิดของตนลงไปด้วยไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นสื่อไม่มีทางเป็นกลาง

สัญลักษณ์ กล่าวว่แท้จริงแล้วสื่อมวลชนคือกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองกลุ่มหนึ่งและสื่อมักเลือกข้างใดข้างหนึ่งเสมอ ชนชั้นใด กลุ่มใดครอบงำสังคมหมู่มากได้ สื่อมวลชนก็มักเอนเอียงไปในทางนั้น แต่หากสื่อใด “ดี” ก็จะต้องพบกับสิ่งที่เรียกว่า “ปรากฏการณ์” ทั้งหกก่อนที่จะผลิตข่าวออกสู่สาธารณะ ได้แก่ หนึ่ง-เจ้าของทุน สื่อจะไม่สามารถสื่อสารได้อย่างที่ตรงกับความนึกคิดถ้าเจ้าของทุนไม่เห็นด้วย สอง-ผู้สนับสนุน เป็นที่ทราบกันดีว่าสื่ออยู่ได้ก็ด้วยการหล่อเลี้ยงของผู้สนับสนุน สาม-แหล่งข่าว สถานะ ชนชั้น ความสำคัญของแหล่งข่าวที่ต่างกันย่อม “เป็นข่าว” ต่างกัน ยกตัวอย่างชัดเจนคือ รัฐบุรุษ กับ “ตาสี” ให้สัมภาษณ์ ย่อมไม่เหมือนกัน สี่-flak หรือการตอบโต้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นลบ สัญลักษณ์ ยกตัวอย่างกรณีการเสนอข่าวข่าวเน่าของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ บริษัทผู้ผลิตข่าวก็ได้ใช้มาตรการ Flak โดยการพาสุทธิพงษ์เยี่ยมชมกรรมวิธีผลิตข่าวสารทุกขั้นตอนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ได้ผลสำเร็จมาก ห้า-อุดมการณ์ สัญลักษณ์ มองว่าอุดมการณ์เป็นกลไกควบคุมที่ทรงพลังที่สุดโดยที่ผู้ได้ประโยชน์ไม่ต้องออกแรงใด ๆ และ หก-การนำเสนอสองสิ่งที่ขัดแย้งกัน (Dichotomization) สัญลักษณ์อธิบายให้เข้าใจง่ายโดยการยกตัวอย่างกรณีชาวโรฮิงญา ชาวที่ถูกนำเสนอจะไม่กล่าวถึงชะตากรรมอันรันทดของชาวโรฮิงญาเพราะสวนทางกับแนวทางหลักของชาติที่ต้องการจัดผู้ลี้ภัยเข้าเมืองผิดกฎหมาย เป็นต้น

ดังนั้น ในมุมมองของสัญลักษณ์ อุดมคติของสื่อที่ว่า สื่อต้องมีอิสระ ก็ล้วนเป็นมายาคติเพราะความเป็นจริงคือสื่อไม่สามารถนำเสนอข่าวสารได้ตามใจ หากพูดอย่างตรงไปตรงมาแล้ว สื่อมวลชนก็คือกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งที่ผลิตชุดความคิด ความเชื่อสู่สังคม สื่อไม่สามารถกล่าวอ้างได้อย่างเต็มปากว่าสิ่งที่ป้อนให้สาธารณะนั้นถูกต้อง เทียงตรง เป็นจริง เพราะสื่อเองก็ถูกป้อนเบื้อน ครอบงำและใช้ชีวิตอยู่ในเมฆหมอกแห่งมายาคติ

คุณูปการของ “ถอดรื้อมายาคติ” ทั้ง 7 หัวข้ออันเป็นมายาคติชุดหลักๆ ที่ครอบงำความคิดของสังคมไทยอย่างแน่นหนา คือการรื้อถอนความรู้ รวมถึง “ความไม่รู้” ในประเด็นใหญ่ๆ ของสังคมไทย และสำคัญที่สุดคือทำให้ผู้อ่านได้เกิดคำถามและตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับสรรพสิ่งที่ปรากฏอยู่ต่อหน้าต่อตาว่ามันเป็นธรรมชาติ เป็นสามัญสำนึก หรือมันถูกสถาปนาขึ้นกันแน่

เอกสารอ้างอิง

กฤษณา ศุภวรรณะกุล. (2557). *ถอดรื้อมายาคติ*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง. วรรณพิมล อังคศิริสรพ. (2551). *มายาคติ*. (แปลจาก Mythologies โดย Roland Bathes). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คบไฟ.